

**ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З БОКУ ДЕРЖАВИ
В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ**

Розглядаються напрями інноваційного розвитку України в сучасних умовах економічної кризи. Визначаються сутність та характерні особливості такого розвитку, необхідність отримання підтримки суб'єктів інноваційної діяльності з боку держави, характер такої підтримки, можливі позитивні наслідки та отримання економічного ефекту.

Ключові слова: інноваційні процеси, інновації в Україні, державна підтримка суб'єктів інноваційної діяльності, характер підтримки, державна економічна допомога, утворення умов розвитку інноваційної діяльності.

I. Y. LYTVYENKO
LLC "Svit techniky", Kyiv

**FINANCIAL SUPPORT OF INNOVATIVE ACTIVITY IN UKRAINE FROM GOVERNMENT
AND DIRECTIONS OF ITS IMPROVEMENT**

Abstract – The aim of the article is research of the condition of financial support of innovative activity in Ukraine in the current conditions and determination of the main directions of its improving, especially in the conditions of the economic crises.

The essence and characteristics of such development, the need for support for business innovation in the state, the nature of such support, the possible benefits and obtaining economic benefit are determined. One of direction of financial support from government is getting funds from public sources. In this case, the state can invest to innovation activities of enterprises through their investment resources drawn from other sources, including foreign ones. This source of funding is the main purpose of making a profit. But in a view of the risk of investment very important value have miscalculations of innovative project, the effects of its implementation and guarantees from the state.

Further development of economy of Ukraine in modern conditions is impossible without strong research and development of scientific and technological progress and enhances the innovation process as a whole in the state and the individualities.

Key words: innovative process, innovation in Ukraine, state support for business entities of innovation, character of support, state economic support, the formation conditions of innovation.

Постановка проблеми. Подальший розвиток економіки України в сучасних умовах неможливий без проведення потужних наукових досліджень, розвитку науково-технічного прогресу, активізації інноваційних процесів як в цілому в державі, так і окремих суб'єктів господарювання. Подальший розвиток науково-технічного прогресу впливає на збільшення виробництва товарів та послуг, підвищення загальної продуктивності праці, економії матеріальних ресурсів, економії робочої сили, сприяє підвищенню конкурентоздатності продукції та підвищенню задоволення попиту споживачів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження розвитку інноваційних процесів займаються багато вчених, економістів та спеціалістів. Серед них потрібно виділити А. Гальчинського, Ю. Бажана, В. Геєця, Б. Губського, Б. Кваснюка, О. Колосова, В. Семіноженка, Л. Федулову, А. Фукса, А. Чухна та ін. Головна увага в їх дослідженнях приділяється загальним проблемам розвитку інноваційних процесів в світі та в Україні, фінансове забезпечення цих процесів. Визначається місце та значення державної підтримки цих процесів і головним чином це стосується фінансової складової. Але така підтримка стосується не тільки допомоги фінансовими ресурсами, але і проведення різних заходів, в тому числі і приймання безпосередньої участі в діяльності суб'єктів інноваційної діяльності.

Метою статті є дослідження стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні в сучасних умовах і визначення головних напрямків його удосконалення, особливо в умовах економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Мета фінансування інноваційної діяльності повинна бути ідентична цій діяльності. При цьому потрібно дотримуватись окремих вимог, до яких можна віднести наступні:

1. Забезпечення фінансування витрат інноваційного проекту в повному обсязі;
2. Фінансування повинно базуватись на обґрунтованості інноваційного проекту, гарантованості досягнення визначеної мети як в цілому, так і окремих його частин;
3. Фінансування повинно бути гнучким, тобто оперативно змінюватись при зміні наукового дослідження, забезпечувати оперативність перерозподілу відповідних фінансових ресурсів;
4. Комплексність фінансування в цілому інноваційного проекту та окремих його частин. Воно повинно охоплювати широкий спектр всіх науково-технічних заходів, використання не тільки відповідного обладнання, техніки, а також різноманітної інформації;
5. Фінансування повинно здійснюватись, як правило, з одного джерела, що підвищує ефективність вкладання грошових ресурсів та їх використання. Також це підвищує якість контролю з боку інвестора, який проводить відповідне фінансування.

На думку окремих авторів ефективність фінансування в значному ступені залежить від визначеного фінансового механізму [1, с. 265]. На думку Микитюк П.П. та Селів Б.Г. фінансовий механізм складається з

двох частин – фінансове забезпечення та фінансового регулювання. Але фінансове забезпечення авторами розглядаються з точки зору джерел фінансування, але це питання не розглядається з точки зору суб'єктів фінансування (держава, приватний сектор, корпоративні організації та підприємства, іноземні інвестори тощо). До фінансового регулювання автори відносять крім податків та внесків та різноманітні позики та субсидії, які по своїй сутності є джерелами фінансування.

Окремі автори розглядають фінансовий механізм як сукупність методичних, організаційних та правових положень і заходів для досягнення визначених відповідними програмами цілей та використання завдань, які поставлені [2]. При цьому потрібно відзначити, що при здійсненні фінансування інноваційної діяльності фінансовий механізм повинен будуватись на визначених принципах: визначеність мети; наявність грошових коштів або альтернативних джерел інвестування; склад фінансових ресурсів для проведення інноваційної діяльності; наявність стимулюючих мотивів та систем заходження суб'єкта в проведенні інноваційної діяльності; контроль за використанням фінансових ресурсів.

З точки зору діючого законодавства [3] фінансування інноваційної діяльності поділяється на кошти держбюджету України, кошти місцевих бюджетів та бюджет автономної республіки Крим, кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ, внески та запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності, кошти (інновації) фізичних та юридичних осіб, інші джерела, які не заборонені законодавством України.

В таблиці 1 наводяться інформаційні дані по джерелах фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств та питома вага фінансування з різних джерел і, в тому числі, з державного бюджету в загальному валовому внутрішньому продукті. Так, за період з 2000–2011 рр. на 26 одиниць зменшилась кількість підприємств, які займаються інноваційною діяльністю. Найбільшу питому вагу займають підприємства, які здійснюють свою діяльність за рахунок власних коштів, причому вона в 2001 р. збільшилась на 11,7 пункти. На 66,7 % збільшилась кількість підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність за рахунок кредитів. І навпаки, зменшилась кількість підприємств та їх питома вага, які фінансуються за рахунок державного бюджету та іноземних інвестицій.

Таблиця 1

Джерела фінансування інновацій промислових підприємств в Україні

Показник	2000 р.		2005 р.		2010 р.		2011 р.	
	Усього	Питома вага	Усього	Питома вага	Усього	Питома вага	Усього	Питома вага
1. Загальна кількість підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, в т.ч. за рахунок коштів:	1705	–	1193	–	1462	–	1679	–
– власних;	1102	64,6	889	74,5	1043	71,3	1281	76,3
– держбюджету;	31	1,8	31	2,6	23	1,6	27	1,6
– іноземних інвесторів;	22	1,3	19	1,6	11	0,8	11	0,7
– кредитів;	33	1,9	75	6,3	36	2,5	50	3,0
– інші джерела.	517		179		349		310	
2. Розподіл загального обсягу фінансування за джерелами, в т.ч. за рахунок коштів:	1757149,2	100,0	5751562,9	100,0	8045495,2	100,0	14333891,9	100,0
– власних;	1399343,9	79,6	5045390,9	87,7	4775235,7	59,3	7585550,7	52,9
– держбюджету;	7720,2	0,4	28056,8	0,5	87001,0	1,1	149169,4	1,0
– іноземних інвесторів	133055,0	7,6	157939,8	2,7	2411395,6	30,0	56870,6	0,4
– кредитів;	109993,1	6,3	409689,6	7,1	626107,6	7,8	5489485,7	38,3
– інші джерела.	107037,0	6,1	110485,8	2,0	145755,3	1,8	1052815,3	7,4
3. Розмір обсягу фінансування на одне підприємство за джерелами, в т.ч. за рахунок коштів:	1030,6	–	4821,1	–	5503,1	–	8537,2	–
– власних;	1269,8	–	5675,4	–	5371,5	–	5921,6	–
– держбюджету;	249,0	–	905,1	–	3781,7	–	5524,8	–
– іноземних інвесторів;	6047,9	–	8312,6	–	219217,8	–	5170,5	–
– кредитів	3333,1	–	5462,5	–	17391,9	–	109789,7	–

Таблиця складена автором на підставі статистичного збірника Державної служби статистики України "Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році" (табл. 8.16 та 8.17) [4].

В таблиці 1 наводяться інформаційні дані по джерелах фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств та питома вага фінансування з різних джерел і, в тому числі, з державного бюджету в загальному валовому внутрішньому продукті. Так, за період з 2000–2011 рр. на 26 одиниць зменшилась кількість підприємств, які займаються інноваційною діяльністю. Найбільшу питому вагу займають під-

приємства, які здійснюють свою діяльність за рахунок власних коштів, причому вона в 2001 р. збільшилась на 11,7 пунктів. На 66,7 % збільшилась кількість підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність за рахунок кредитів. І навпаки зменшилась кількість підприємств та їх питома вага, які фінансуються за рахунок державного бюджету та іноземних інвестицій.

Дещо інша ситуація склалась з розподілом загального обсягу фінансування з різних джерел. Взагалі найбільшу питому вагу займають власні кошти, хоча вона і зменшилась з 79,6% в 2000 році до 52,9% в 2011 р. Незначну питому вагу займає держбюджет. Але суттєво збільшилось фінансування з такого джерела як кредити. В умовах зменшення фінансування за рахунок власних коштів, особливо іноземних, незначного фінансування з державного бюджету (в 2011 р. всього 1%), реальним джерелом залишаються кредити, які головним чином можливо взяти в комерційних банках.

Аналіз показників інноваційної діяльності у промисловості України у 2007–2011 рр. свідчить про повільну динаміку за більшістю напрямів (табл. 2). Так, інноваційна діяльність в Україні характеризується повільними темпами зростання кількості інноваційно активних підприємств у промисловості, чисельність яких у 2011 р. зростає лише на 14,1 % порівняно з докризовим 2007 р., а також незначними обсягами реалізованої інноваційної продукції – її частка в загальному обсязі реалізованої промислової продукції знизилась з 6,7 % у 2007 р. до 3,8 % у 2011 р.

Таблиця 2

Динаміка показників інноваційної діяльності у промисловості України

Показник	2007	2008	2009	2010	2011
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності в Україні, млрд грн	10,8	12,0	7,9	8,0	14,3
Кількість інноваційно активних промислових підприємств / % до загальної кількості промислових підприємств	1472/14,2	1397/13,0	14,11/12,8	1462/13,8	1679/16,2
Освоєння виробництва інноваційних видів продукції на промислових підприємствах, найменувань	2526	2446	2685	24408	3238
Обсяги реалізованої інноваційної продукції, млрдгрн / % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	40,2/6,7	45,8/5,9	31,4/4,8	33,7/3,8	42,4/3,8

Джерело: збірники Держстату “Наукова та інноваційна діяльність в Україні” за 2009–2011 рр. [4].

Найвищий інноваційний потенціал міститься у машинобудуванні, харчовій, хімічній та нафтохімічній галузях, які мають найбільші частки інноваційно активних підприємств та є лідерами за освоєнням виробництва інноваційної продукції та впровадженням нових технологічних процесів. Це пояснюється, насамперед, історично високим науковим потенціалом цих галузей, наявністю кваліфікованих кадрів, вищим порівняно з іншими галузями рівнем витрат на інноваційну діяльність.

Серед зазначених джерел фінансування інноваційної діяльності головним повинен залишатися держбюджет. Це пов'язано з тим, що по своїй суті інноваційна діяльність є довгостроковим вкладанням грошових ресурсів при достатньо високому ступені ризику. Тому при такому фінансуванні особливі вимоги приділяються інноваційному проекту та контролю за його здійсненням [5]. Всі джерела фінансування за Рахунок державного бюджету умовно можна поділити на прямі та непрямі.

До прямих можна віднести вкладання грошей в інноваційний проект (цільовий кредит), утворення спільних інноваційних підприємств, залучення інвестиційних коштів, залучення коштів інших державних структур, лізингова діяльність та лізингові операції. До непрямих відносяться надання пільг по податках, митні пільги, покращання умов реалізації товарів, банківське кредитування через зменшення відсотків за наданий кредит. Найбільш простою, але не самою ефективною є безпосереднє надання коштів для розвитку інноваційного проекту об'єднанням та підприємствам у вигляді різноманітних кредитів та позик. В цьому випадку може застосовуватись безвідсотковий кредит. Але при видачі такої позики потрібно достатньо ретельне обґрунтування інноваційного проекту з розрахунком кінцевих наслідків з метою отримання прибутку. Також цей напрямок потребує достатньо чіткого контролю за використанням виданих грошових ресурсів.

Більш ефективним заходом можна вважати утворення спільних підприємств з визначеною долею Державних коштів. В цьому випадку держава має можливість направляти витрачання грошових ресурсів та контроль за їх використанням через своїх представників в керівництві підприємства. Крім того можна оперативно здійснювати перерозподіл грошових ресурсів по різних напрямкам вкладання виходячи з конкретної економічної та виробничої ситуації. Допомога може бути також у вигляді руху виробленого продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках, при отримання сировини, матеріалів, обладнання, їх транспортуванні тощо.

Одним з напрямків фінансової підтримки з боку держави є залучення інвестиційних коштів з державних джерел. В цьому випадку держава може інвестувати інноваційну діяльність підприємств за рахунок власних інвестиційних ресурсів, які залучені з інших джерел, в тому числі й іноземних. При цьому джерелі фінансування головною метою стає отримання прибутку. Але з урахуванням ризикованості інвестицій цієї діяльності дуже велике значення має прорахунки інноваційного проекту, наслідків його здійснення та гарантії з боку держави.

Особливе місце займає питання державних гарантій за використанням фінансових ресурсів при використанні грошей поза державних фондів – пенсійного, соціального страхування, зайнятості та інших. Головним завданням при використанні цього напрямку є їх повернення та отримання хоча б невеликого

прибутку. Але при цьому потрібно вирішити проблему строку надання. Використання грошових ресурсів цих фондів як правило короткостроковий (на строк не більш одного року), в той час як інвестиційна діяльність може дати позитивний результат тільки через декілька років (в середньому до трьох років).

Як один з напрямків прямого фінансування можна вважати проведення лізі нової політики, коли за рахунок державних фінансових ресурсів оплачується закупівля основних фондів, їх доставка в Україну, встановлення та запуск у виробництво. Особливо це важливо тому, що в більшості потребується новітнє обладнання, використання новітніх технологій, техніки, яке коштує достатньо великих грошових ресурсів і потребує вкладання грошей. При застосуванні непрямих методів державного фінансування найбільш ефективних є надання різних пільг. Згідно з статтею 18 Закону України "Про інноваційну діяльність" такі джерела фінансування відносяться до інших джерел, які не заборонені діючим законодавством.

Більшості підприємствам, які здійснюють інноваційну діяльність, достатньо проблематично отримання державного кредиту (реально це можливо тільки великим підприємствам, які мають державне значення та виконують державні програми). В більшості випадків кредити та різні позики можливо отримати в комерційних банківських установах. З урахуванням того, що більша частина грошових ресурсів комерційних банків складаються з кредитів Національного банку України, держава може знизити свої відсотки, якщо комерційні банки видають кредити на інноваційні цілі.

Важливим економічним важелем є податкова та митна політика. З урахуванням строків в середньому інноваційного проекту на протязі трьох років, на цей час можливо звільнити такі підприємства від сплати податку на прибуток, податок на додану вартість, плати за майно, зниження ставок відрахування в різні соціальні фонди. Особливо це стосується продукції, яка експортується на зовнішні ринки або проводить заходи по виходу та закріплення на ринку. При проведенні митної політики можна назвати пільги або звільняти від виплати митного платежу при імпорту сировини. Матеріалів, а також техніки, технологій та інше, які використовуються при проведенні інноваційної діяльності на весь час її проведення. Потрібно провести заходи по спрощенню процедури проходження митного контролю, прискорення цієї процедури, причому це стосується не тільки імпорту, а і експорту вже готових виробів.

Держава має можливість за рахунок покращання умов виходу на ринки, особливо інших країн, сприяти закріпленню на цих ринках та зменшувати витрати підприємств. Особливе значення має допомога в отриманні різноманітної інформації, в тому числі і ту, яка носить закритий характер.

Висновки. Подальший розвиток економіки України неможливий без активізації інноваційних процесів, базою якого є науково-технічні розробки, проведення різноманітних наукових досліджень. Розвиток інноваційних суб'єктів господарювання самостійно стикається з багатьма проблемами і головною з яких є дефіцит фінансових та інших матеріальних ресурсів. Залишаються і різні організаційно правові проблеми. Вирішення їх в більшості випадків можливо тільки на рівні держави, яка повинна надавати інноваційним підприємствам відповідну підтримку. Тільки в цьому випадку можливо розраховувати на позитивний результат.

Література

1. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність : навч. посібник / П. П. Микитюк, Б. Г. Селів. – К. : ЦУЛ, 2009. – 392 с.
2. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності : навч. посібник / С. В. Онишко, Т. В. Паєтенко, Н. І. Швабій. – К. : КНТ, 2008. – 256 с.
3. Про інноваційну діяльність : закон України зі змінами та допов. // Відом. Верх. Ради України. – 2002. – ст. 206.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році : стат. зб. Державної служби статистики України. – К. : Державна служба статистики, 2012.
5. www.ukrstat.gov.ua.
6. Статистичний щорічник Україна у 2011 році : стат. зб. Державної служби статистики України

References

1. Mykytyuk P. P. Innovatsiyna diyalnist : navchalnyu posibnyk / P. P. Mykytyuk, B. H. Seliv. – K. : TSUL, 2009. – 392 s.
2. Onyshko S. V. Finansove zabezpechennya innovatsiynoi diyalnosti : navch. posib. / S. V. Onyshko, T. V. Payetenko, N. I. Shvabiy. – K. : KNT, 2008. – 256 s.
3. Pro innovatsiynu diyalnist : zakon Ukrainy zi zminamy ta dopovnennyamy // Vidomosti Verkhovnoi Rady. – 2002. – st. 206.
4. Naukova ta innovatsiyna diyalnist v Ukraini u 2011 rotsi : Statystychniy zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – K. : Derzhavna sluzhba statystyky, 2012.
5. www.ukrstat.gov.ua
6. Statystychnyy shchorichnyk Ukraina u 2011 rotsi : Statystychn. zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy.

Надіслано/Written: 20.05.2013 р.

Надійшла/Received: 23.05.2013

Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов